

duratio generatim inspecta a re durante ratione distinguitur.

471. — *THESIS. II. Tempus intrinsecum non distinguitur realiter a motu rerum.*

Nota. Tempus a philosophis distingui solet in intrinsecum et extrinsecum: *Intrinsecum* est duratio successiva rerum quæ tempore mesurantur. *Extrinsecum* vero eadem est rerum duratio quantum ordinem et respectum dicit ad motum alicujus externi corporis, per quem duratio successiva rei mesuratur.

Probatur. Quæ distinguuntur realiter, aut possunt realiter separari, aut sunt in diversis subjectis, aut ex illis unum producit ab altero. Atqui idem numero motus 1º separari realiter a duratione sua intrinseca nequit, 2º motus et duratio non sunt in diversis subjectis, nec denique 3º motus a duratione realiter producit, aut vicissim. Ergo tempus intrinsecum a rerum mutationibus non distinguitur.

Corollarium. Existentia rei mutabilis semel adepta perseverat sine interruptione usque ad suum interitum, ac proinde permanentia existentia mutabilis exhibet aliquod continuum. Hinc tempus reale, quod est hæc ipsa permanentia existentia mutabilis, est continuum; non constat ergo ex indivisibilibus, ut melius postea videbimus, dum agemus de continuo.

472. — *Scholium.* Tempus potest per abstractionem mentis considerari in se, præscindendo a rebus mutabilibus, et tunc habetur tempus possibile, seu absolutum, aut imaginarium et ideale: quod nihil aliud quidquam est quam possibilitas successioniis.

EXPLICIT ONTOLOGIA.

INDEX SYNOPTICUS.

PRIMI VOLUMINIS.

PROCEMIUM.

§ I. De Philosophiæ definitione.

Philosophia sumi potest tam pro mentis conatu ad sapientiam, quam pro ipsa sapientia. In hoc ultimo sensu definitur: *Scientia quæ discipulat de ultimis omnium rerum rationibus quas homo solâ ratione ducere consequi potest.*

§ II. De utilitate Philosophiæ.

1º Philosophia est utilissima ad alias scientias discendas et quidem 1º ad scientias speculativas, in quantum notionem veri in genere suppeditat; 2º ad scientias practicas, in quantum præbet ordinem et boni, necnon naturæ entium dirigendorum cognitionem.

2º Utilis est respectu hominis, sive privatim sumpti, facultates ejus promovendo et perficendo, sive in statu sociali considerati, quantum genuinum ordinis et societatum constitutionis conceptum affert.

3º Utilis est religioni quia 1º obstacula removet sophismata diluendo, 2º demonstrat *præambula fidei*, 3º promovet aptitudinem naturalem ad revelationem excipiendam, et præterea theologo methodum et speculativus conceptus subministrat.

§ III. De habitudine Philosophiæ ad alias scientias.

1º Quoad scientias ordinis naturalis, philosophia est simpliciter regina et dux, utpotè aliis suffundata principia præbens.

2º Quoad scientias ordinis supernaturalis, simpliciter subjacet; 4º ratione objecti; quia ordo supernaturalis na-

turali præstat; 2° ratione luminis quo perfunditur; quia lumen naturale infinitè distat a lumine divino. Etsi ancilla, tamen ex aliqua parte, adiutrix est ipsius Theologiae.

§ IV. De Philosophiæ partitione.

Philosophia, inspecto objecto, in partem theoreticam seu Metaphysicam, et in partem practicam seu Ethicam partitur, quibus pars quædam propædæutica adijci debet, per quam aditus patet ad illud objectum. Undè per ordinem numeratur triplex pars Philosophiæ, nempe Logica, Metaphysica, Ethica.

PRIMA PARS PHILOSOPHIÆ

LOGICA.

Logica, cujus objectum est ordo quo instrui debent operationes mentis ad verum assequendum, dividitur in naturalem seu innatam, et artificialem seu scientificam, quæ rationem scientiæ et artis habet eò quia signatur per reflectionem, et normæ instar actus mentis ad verum dirigit.

Logica scientifica rursus dividitur in formalem seu dialecticam et materiam seu criticam. Inde in prima Philosophiæ parte duplex pars.

PRIMA PARS LOGICÆ

Logica formalis versatur circa ordinem conceptuum intuitu scientiæ adipiscendæ. Undè in dialectica, perspicuis prius constitutivis ratiocinii elementis, seu simplici apprehensione et iudicio, ad ipsum ratiocinium ex ipsis conflatum, ac denique ad methodum qua ipsa coaptantur ratiocinia, migrabimus.

CAPUT I.

DE SIMPLICI APPREHENSIONE.

Simplex apprehensio est operatio qua mens aliquod objectum attingit. Est ergo conceptio cujus effectus est

conceptus. Sed quia homo suos conceptus manifestandi facultate gaudet, in hoc capite agemus de conceptibus et simul de signis conceptuum.

ARTICULUS I.

De conceptibus.

I. Quid est conceptus?

Conceptus est similitudo objecti in mente existens. At tamen sedulo distinguendus est conceptus a phantasmate imaginationis, quod semper aliquid individuale exhibet, dum conceptus abstrahit ab omni individuali conditione. Conceptus, præter alias appellationes, terminus nuncupatur, 1° quia id est ultra quod non progreditur analysis; 2° quia quodammodo extremam iudicii partem tenet.

Conceptus objectum scientiarum constituit. Conceptus enim abstrahit ab omni individuatione, ac proinde præ se ferunt quid immutabile: jamverò scientia est de immutabili.

II. Quotplex sit conceptus?

Conceptus dividi potest:

1° Ex parte modi quo objectum concipitur, 1° in clarum et obscurum, 2° in distinctum et confusum. Distinctus rursus est completus vel incompletus. Completus est adequatus vel inadæquatus. 3° Tandem conceptus est comprehensivus vel apprehensivus.

Scholium. Complexio notarum quibus constituitur idea, comprehensio dicitur, dum amplitudo ideæ in pluribus vel paucioribus individuis representandis, extensio vocatur.

II° Ex parte objecti, conceptus dividitur in realem et logicum. Idem sonant termini primæ intentionis et secundæ intentionis.

ARTICULUS II.

De signis conceptuum.

I. Signi notio.

Signum est id omne in quo aliud cognoscitur. Signum est naturale vel conventionale. Quod manifestat ideas, id signum idearum est. Loquela idearum signum perfectius exhibet. Præcisio prout signum est simplicis conceptus, loquela vocabulorum seu terminus oralis nuncupatur.

THESIS. Vocabulum est signum conventionale non naturale, quia relatio inter hoc signum et hanc ideam non nisi ex quodam pacto resultat.

Hic agitur de terminis sub respectu logico et quotentis vim significandi habent.

II. De divisione terminorum vocalium.

I^o Secundum vim significandi dividuntur termini :
 4° in univocos et equivocos, inter quos intermedius jacet terminus analogus (qui reduci potest ad equivocum consilio), 2° in vagos et fixos, 3° in categorematicos et syncategorematicos.

II° Ratione objecti, dividuntur 4° in abstractos et concretos, 2° in simplices et compositos, 3° in connotativos et absolutos.

III° Secundum extensionem, dividuntur 4° in proprios et communes. Terminus communis, si ad omnia quibus applicabilis est, extenditur, dicitur universalis; si ad quandam tantam, particularis; denique si ad unum duntaxat significandum coarctatur, singularis appellatur; 2° in collectivos et distributivos.

Universalitas, particularitas et singularitas per alicujus particulæ appositionem dialecticè determinantur. Terminus nulla affectus particula determinante remanet communis.

Proprietates quas sortiuntur termini, prout in propositione continentur, sunt :

4° Suppositio, quæ est usus termini pro re aliqua et materialis, vel formalis, quæ rursus evadit logica vel realis.

2° Ampliatio, qua extenditur terminus a minori ad majorem significationem.

4° Distractio qua accipitur terminus ad significandum pro alio tempore.

5° Appellatio, qua applicatur notio per unum terminum significata, ad rem significatam per alium terminum.

CAPUT II.

DE JUDICIO.

ARTICULUS I.

De natura judicii et propositionis.

§ I. De judicio.

Judicium est operatio mentis qua comparatur et colligantur inter se duæ ideæ. Hinc judicium requirit 4° duas

ideas; 2° earum comparisonem; 3° ut conspiciatur et affirmetur earum identitas vel diversitas, qua de causa judicium in affirmativum et negativum dividitur.

THESIS. *Judicium est plena et perfecta cognitio*, quæ judicium non tantum affirmat rem esse, sed esse talem, quod proprium est perfectæ cognitionis.

Judicium, etsi simplex in se, ratione materia compositum est. Constat enim materia, nempe ideis, et forma, quæ in affirmatione vel negatione consistit. Jamverò materia judicii composita est, siquidem adquatè sumpta, duas ideas earumque habitudinem complectitur.

§ II. De propositione.

Propositio, quæ ut signum judicii habetur, definitur : *oratio quæ aliquid de aliquo affirmat aut negat.*

Materia propositionis constat vocabulis seu subjecto et attributo, cum copula, quæ est verbum substantivum, formam constituit.

ARTICULUS II.

De prædicamentis.

Ex dictis, judicare est reducere subjectum quoddam ad aliquem ordinem entium. Supremæ prædicatorum seu prædicabilium series ad quas ultimò reducuntur subjecta prædicamenta dicuntur, quæ sunt : 4° substantia, 2° quantitas, 3° qualitas, 4° relatio, 5° actio, 6° passio, 7° ubi, 8° quando, 9° situs, 10° habitus.

ARTICULUS III.

De universalibus.

Ea quæ de pluribus, non verò de omnibus prorsus entibus affirmari possunt, *universalia* nuncupantur. Quæ autem de omnibus; *transcendentia*. Attamen *universalia* de omnibus alicujus generis affirmantur, et idè universalia vocantur, quæ numero quinque sunt : genus, species, differentia, proprium et accidens.

THESIS. *Præter hæc quinque non dantur alia universalia*, quia omnia quæ pertinent ad essentiam, habent rationem aut generis, aut speciei, aut differentia : quæ ad essentiam non pertinent proprii vel accidentis rationem habent.

Genus est supremum, vel proximum, vel intermedium.

Corol. 4° Magis patet genus quam species. 30
 2° Genus superius ultra subalternum extenditur, ac proinde prædicari potest de omnibus inferioribus subalternis: paucioribus enim notis constat. Hinc: *quò major est extensio eò minor fit comprehensio.* 31

Abstractio est operatio mentis qua relictis aliquibus notis cujusdam notionis complexæ, aliæ seorsim considerantur, quæ proinde notione illa magis composita generatim evadunt. 31

ARTICULUS IV.

De divisione judiciorum et propositionum.

I. De divisionibus quæ judiciis et propositionibus simul competunt.

4° *Ratione materiæ proximæ*, propositio est *necessaria*, vel *impossibilis*, vel *contingens*. 34

2° *Ratione materiæ remotæ* seu terminorum, propositio est vel *simplex*, vel *composita*. Composita est vel *conditionalis*, vel *copulativa*, vel *disjunctiva*, vel *causalis*. vel *impossibilis*, vel *contingens*. 32

3° *Ratione formæ* propositio est *affirmativa* vel *negativa*. Negativa semper prædicatum universale habet, quia universum attributum removet a subjecto. In affirmativa verò prædicatum plerumque est particulare. 32

4° *Ratione extensionis*, propositio dividitur in *universalem*, *particularem*, *indefinitam* seu *communem*, *singularem*. Extensio propositionis semper repetenda est ex solo subjecto, nam forma propositionis tantum se porrigit quantum subjectum patet. 33

5° Præterea propositiones etiam dividuntur in *modales* et *explicatas*, quæ sunt vel *exclusivæ*, vel *exceptivæ*, vel *reduplicativæ*. 34

6° Ex *relatione signi ad rem significatam*, propositio est *vera* aut *falsa*. 34

II. De divisionibus quæ judicio sunt propriæ.

4° Judicium est *a priori*, vel *a posteriori*. Judicium a priori nominatur etiam purum, analyticum, etc., a posteriori verò empiricum, syntheticum, etc. 34

2° Judicia *analytica* vel *synthetica* sunt etiam *immediata* vel *mediata*. 35

Corol. Judicia *immediata* per se *evidentia* et *universalia*, dicuntur *axiomata*. Hinc *judicia analytica* *immediata* semper sunt *axiomata*, dum *synthetica*, etsi *immediata*,

non sunt semper *axiomata*, ob defectum *universalitatis*, quoniam tamen operi inductionis adipisci possunt. 35

ARTICULUS V.

De propositionum proprietatibus.

Tres sunt proprietates propositionis, *oppositio*, *æquipollentia*, *conversio*. 35

I. De *oppositione*.

Oppositio est repugnantia inter duas propositiones eodem subjecto et prædicato constantes. Differre possunt propositiones tum quantitate, tum qualitate, tum utraque simul. Exinde quadruplex exurgit oppositionis species, quæ sequentibus reguntur principiis. 36

I. *Principium*. Propositiones subalternæ possunt esse simul *falsæ* et simul *veræ*. 36

II. *Principium*. *Contradictoriæ* non possunt esse simul *veræ* nec simul *falsæ*. 37

III. *Principium*. 4° Propositiones *contrariæ* possunt esse simul *falsæ*; 2° non possunt esse simul *veræ*. 37

IV. *Principium*. Propositiones *subcontrariæ* 4° possunt esse simul *veræ*, 2° non possunt esse simul *falsæ*. 37

II. De *æquipollentia*.

Æquipollentia est eadem significatio duarum propositionum quæ eodem subjecto et attributo constant, sed differunt una aut altera negatione. 38

Principium. Particula *negativa* in propositione destruit id quod post se reperit: ac proinde mutat quantitatem et qualitatem, quando præfigitur. 38

Hinc: *Regula* I. Quando toti propositioni præfigitur, hæc propositio fit *æquipollens* suæ *contradictoriæ*. 38

Regula II. Si postponitur subjecto, propositio fit *æquipollens* suæ *contrariæ*. 38

Regula III. Si subjecto præponitur simul et postponitur *negatio*, propositio fit *æquipollens* suæ *subalternæ*. 38

III. De *coconversione*.

Conversio est *inversio* propositionis, salva tamen ejus *veritate*. 39

Triplex est *conversio*: nempe 1° *simplex*, 2° *per accidens*, 3° *per contrapositionem*. 39

CAPUT III.

DE RATIOCINIO.

ARTICULUS I.

De natura ratiocinii.

Ratiocinium dicitur: *Ea mentis operatio qua, instituta comparatione duarum idearum cum tertia, illarum inter se identitatem vel discrepantiam percipimus.* Unde tria consideranda sunt in ratiocinio: 4° ideæ, 2 iudicia, 3° nexus iudiciorum.

Antecedens est id de quo infertur. *Consequens*, id quod infertur. *Consequentia* est recta ratio inferendi, seu ipsa ratiocinii forma.

Argumentatio quæ est signum ratiocinii, dicitur: *Oratio qua propositio una ex alia infertur.*

Forma simplex ratiocinii est syllogismus, nempe hæc argumentatio quæ tribus propositionibus constat, ita inter se nexis, ut duabus positis tertia necessario consequatur.

Elementa syllogismi describuntur.

ARTICULUS II.

De legibus syllogismi.

Leges syllogismi, quæ versantur tantum circa materialem terminorum et propositionum colligationem, juxta Aristotelem, sunt numero octo. Nuntur principio identitatis: (*quæ sunt eadem uni tertio, sunt eadem inter se,*) et principio contradictionis: (*Duo quorum unum non convenit cum tertio, alterum vero convenit, non conveniunt inter se,*) quibus sequens additur: (*Duo quorum neutrum cum tertio convenit assumpto, inter se convenire vel non convenire possunt.*) Primum effatum, prout dialecticè applicatur, dicitur *de omni*, nuncupari solet; alterum vero, dicitur *de nullo*.

Reg. I. vetat ne plures vel pauciores sint termini quam tres, alioquin non verificaretur definitio syllogismi.

Reg. II. prohibet majorem extensionem terminorum in conclusione quam in præmissis, ut reverà in conclusione idem reperiantur termini in præmissis comparati.

Reg. III. a conclusione medium removet, ne conclusio sit nova comparatio.

50

51

51

52

52

53

55

55

55

Reg. IV. medio universalitatem vindicat, saltem in una ex præmissis, ut comparatio extremorum cum unico fiat termino.

Reg. V. Statuit nullam esse conclusionem ex præmissis realiter negantibus.

Reg. VI. excludit conclusionem negantem ex præmissis affirmantibus.

Reg. VII. Docet conclusionem esse participem omnium defectuum præmissarum, spectata sive quantitate, sive qualitate.

Reg. VIII. prohibet ne illatio ex duabus particularibus eruatur.

45

46

46

46

47

ARTICULUS III.

De variis figuris et modis syllogismorum.

Figura ad materiam remotam syllogismi spectant, modi verbò ad materiam proximam.

Figura ex varia mediæ cum extremis dispositione resultat. Quatuor numerantur figure.

De modis. Modus est dispositio præmissarum secundum qualitatem et quantitatem apta ad concludendum. Numerantur 64 modi ex quibus novemdecim tantum conclusionem dare possunt. Hi 19 modi in quatuor diversas figuras sparsi sunt: modi trium ultimarum figurarum ad modos primæ sive directæ sive indirectæ reduci possunt.

47

47

48

ARTICULUS IV;

De variis speciebus argumentationis.

1° Sunt argumentationes quæ tribus tantum constant propositionibus, quarum alterutra vel utraque præmissa composita est.

2° Dantur argumentationes quæ plures aut pauciores quam tres propositiones habent.

51

51

§ I. De syllogismo composito.

I. *De syllogismo conditionali.* Syllogismus cujus major refert iudicium hypotheticum, dicitur conditionalis; concludit vel juxta modum ponentem vel juxta modum tollentem, ex combinatione conditionis et conditionati.

Regula 1^a Si affirmatur conditio in minore, conclusio affirmat conditionatum.

51

52

2^a Ex negatione conditionati in minori, sequitur negatio conditionati in conclusione. 52

3^a Ex negatione conditionati, nil sequitur. 52

4^a Ex affirmatione conditionati, nil sequitur. 52

II. De *Syllogismo disjunctivo*. Syllogismus cujus una præmissa est disjunctiva, dicitur disjunctivus, et concludit sive tollendo *ponens* sive *ponendo tollens*. 52

Regula 1^a Si minor affirmat unum membrum, cætera disjunctionis membra *copulativè* sumpta, negantur in conclusione. 53

2^a Si minor negat unum membrum disjunctionis, cætera disjunctivè affirmantur in conclusione. 53

III. De *Syllogismo conjunctivo*, cujus antecedens est proposito conjunctiva. 53

Regula 1^a Ex positione unius partis, inferitur exclusio alterius. 53

2^a Si excluderetur una pars in minore, altera affirmari deberet in conclusione, modo nullam sit medium inter hypotheses. 53

§ II. De aliis formis argumentandi quæ externa specie a syllogismo magis recedunt.

1° *Enthymema* est syllogismus cui emitur una vel altera præmissarum. 54

2° *Epycherema* est syllogismus cujus una vel altera præmissa suam secum affert probationem. 54

3° *Poly syllogismus* est argumentatio in qua conclusio unius syllogismi vires majoris in insequenti gerit. 54

4° *Sorites* est argumentatio pluribus constans propositionibus ita connexis ut attributum prioris fiat subjectum posterioris: conclusio subjectum primæ propositionis cum attributo ultimæ copulat. 54

Regula: 1° Solis negantibus confari nequit, neque 2° propositionibus particularibus. 55

5° *Dilemma* est argumentatio qua ostenditur unamquamque et duobus disjunctionis partibus contra adversarium valere. 55

ARTICULUS V.

De *sophismatibus*.

I. De fallacis dictionis.

1° *Sophisma compositionis* transit de sensu diviso ad sensum compositum, 2° in *sophismate* divisionis fit transitus et sensu composito ad divisum. 56

II. De fallacis extra dictionem.

1° *Ignoratio elenchi*, 2° *petitio principii*, 3° *sophisma non cause pro causa*, 4° *fallacia accidentis*. 57

CAPUT IV.

DE METHODO.

Methodus est ordo operationibus mentis adhibitus intuitu scientiæ adipiscendæ. Duplex methodus, *analytica* scilicet et *synthetica*. 58

ARTICULUS I.

De *analysi*.

Est resolutio alicujus totius in suas partes. Totum est duplex: *actuale*, cujus partes sunt vel *physicæ* (essentiales aut integrales), vel *metaphysicæ*; *potentiale* cujus partes subjectivæ dicuntur. 59

Methodus *analytica* constat definitione, divisione et inductione. 61

§ I. De definitione.

I. Quid est definitio?

Definitio explicat quid sit res de qua agitur. Est nominalis vel realis, quæ rursus in essentialem, descriptivam et genericam partitur. 61

II. De Legibus definitionis.

1^a lex. Definitio sit clarior definito 2^a lex. Genere proximo et differentia specifica constet. 3^a lex. Non includat definitum. 4^a lex. Non sit negans. 63

Corollaria. 1° Omnia definiri nequeunt. 2° *Habitus* et *potentia* definiuntur per actus et objecta. 64

Scholium. Methodus inveniendi definitionem est *divisiva* vel *collectiva*. 65

§ II. De divisione.

I. Quid est divisio?

Divisio est distributio totius in partes. Divisio totius actualis est *physica* vel *metaphysica*. Divisio totius po-

tentialis fieri potest sive *per se* sive *per accidens*: hæc ultima triplex est.

II. De legibus divisionis.

1° Sit adæquata. 2° Totum quamlibet partem excedat. 3° Unum membrum divisionis aliud non includat. 4° Sit proxima et brevis.

§ III. De inductione.

Inductio generatim inspecta est omnis transitus a singularibus ad universalia. Potest considerari 1° in ideis, 2° in iudiciis, et tunc est inductio propriè dicta; non adhibetur ut methodus scientifica nisi circa iudicia mediata.

I. Inductio, quæ fit per modum argumentationis, est processus ille quo affirmatus de subjecto generali id quod ope experientiae de singulis ejus inferioribus detextimus. Est vel completa vel incompleta.

II. Specie tantum et non realiter hanc inductionem a syllogismo differre ostenditur. Consequens inductionis dicitur *lex*.

Ratio ob quam nonnulli circa naturam inductionis decipiuntur.

Scholium. De inductionis in Mathesi. De processu analytico et synthetico.

ARTICULUS II.

De synthesi.

Synthesi componit. Potest considerari prout ideas afficit, et potissimum in iudiciis.

§ I. De synthesi in ratiociniis.

Ratiocinium, effato *dictum de omni* nititur, semper ad conclusionem magis particularem devenit, ac proinde ad synthesim pertinet.

§ II. De syllogistica disputandi forma.

Hæc methodus scholastica leges determinat quibus tum defendentis munus tum arguentis officium regitur.

Defendens debet 1° argumentum fideliter repetere, 2° singula ratiocinii elementa seorsim ac diligenter rimari distinguendo, negando, concedendo, etc.

Arguens, primo argumento semel proposito, ad defendentis responsum attendere debet, negata probando, distinctiones impugnando, etc.

Hæc methodus ad synthesim revocatur.

§ III. De demonstratione.

Demonstrare est probare iudicium esse, sicut effertur. Ratione *materia*, demonstratio est *apodictica* vel *epagogica*, a priori vel a posteriori, *absoluta* vel *relativa*.

De vocabulis in demonstrationibus mathematicorum adhibitis.

Schol. Juxta questionum indolem adhiberi debet modo analysis, modo synthesis. De methodo *mixta*.

ARTICULUS III.

De scientia.

§ I. Quid sit scientia?

Definitur scientia: systema notionum quæ circa unum objectum versantur. Ad scientiam requiritur 1° dogma principis, 2° complexus notionum quæ ad illud referuntur, 3° nexus inter hæc omnia quæ *objectum adæquatum* scientiæ constituunt.

De objecto materiali et formali (quod sub quo). Quid intelligit Scholastici per *objectum attributionis* seu *materiam* circa quam.

THESIS I. Scientia non est de singularibus, sed de universalibus, nam res abstractas considerat.

THESIS II. Scientia perfecta ea est quæ rem explicat per causam aut rationem sufficientem, nam secus cur et quomodo res sit non patefaceret.

THESIS III. Scientia specificatur ab objecto, quia scientia est quidam motus: porro motus a meta mensuratur. Strictè specificatur ab objecto formali.

§ II. Quotplex sit scientia?

1° Ratione finis scientia dividitur in *speculativam* et *practicam*, 2° ratione extensionis objecti, in *totalem* et *partialem*: denique, 3° ratione relationis ad invicem, scientiæ sunt *primariæ* vel *secundariæ*.

SECUNDA PARS LOGICÆ.

LOGICA CRITICA SEU MATERIALIS.

Hæc pars versatur circa nexum quæ cogitationes cum rebus cognitis coherent. Hæc congruentia cogitationum cum rebus quas representant dicitur veritas. Hinc veritas, quatenus assecuta, est objectum Logicæ criticæ.

85

CAPUT I.

DE VERITATE VERITATISQUE ASSECUTIONE.

ARTICULUS I.

Quid sit veritas, et in quamam mentis operatione reperitur?

I. Quid est veritas?

Triplex distinguitur veritas, nimirum 1° *logica*, quæ est intellectio quatenus rem intellectam adæquat, 2° *metaphysica*, quæ est rei ontitas quatenus intellectui innotescere potest, 3° *moralis*, quæ est adæquatio sermonis cum internis cogitationibus.

87

Hinc veritas generatim sumpta est adæquatio intellectus et rei. Hic agit duntaxat de veritate logica.

88

II. In quamam mentis operatione veritas reperitur.

THESIS I. *Veritas logica est plenè et perfectè in solo iudicio*, nam 1° iudicium in eo consistit ut conformitatem intellectus (attributi) et rei (seu subjecti) enuntiet, 2° Ex signo iudicii thesis confirmatur.

89

THESIS II. *In simplici apprehensione veritas inchoatè reperitur*, siquidem ipsi inest quedam rei et intellectus adæquatio.

90

Schol. Veritas est *materialiter* in simplici apprehensione, *formaliter* in iudicio.

90

THESIS III. *Sensus etiam dici possunt veri*, nam imagines referunt rerum similes.

91

Corollaria.

91

ARTICULUS II.

De imperfectioribus mentis statibus respectu veritatis assequenda.

I. *Ignorantia*, quæ adest quando nullam objecti ideam habemus. Est totalis vel partialis.

92

II. *Dubium*, quod est mentis suspensio inter utramque partem contradictionis. Est positivum vel negativum.

92

III. *Opinio et probabilitas*. Opinio est assensus mentis in alteram contradictionis partem cum formidine de alterius partis veritate; probabilitas dicitur de momentis quibus innititur opinio. Momenta sunt intrinseca et extrinseca.

93

Probabilitas dividitur in gravissimam, gravem, levem et levissimam.

93

THESIS. Probabilitas minor in conflictu majoris non eliditur, secus immerito diceretur probabilitas.

94

Probabilitas in aliquot secari quit particulas, quæ tamen simul sumptæ certitudinem conflare non possunt.

94

De probabilitate absoluta et relativa.

94

ARTICULUS III.

De statu mentis veritatem plenè assequentis seu de certitudine.

Certitudo est firmitas adhesionis veritati cognita. Dividitur 1° in subjectivam et objectivam, 2° in metaphysicam, physicam et moralem.

95

THESIS I. *Donantur gradus in certitudine*, nam motivum aliud alio firmissimum est.

97

THESIS II. *Certitudo fidei supernaturalis est omni naturali certitudine firrior*, nam motivum est firmissimum et lumen clarius.

98

Schol. De actu fidei.

99

CAPUT II.

DE FONTIBUS VERITATIS, SEU DE MEDIIS ASSEQUENDÆ VERITATIS.

ARTICULUS I.

De sensu intimo ejusque veracitate.

§ I. Quid sit sensus intimus?

Sensus intimus est hæc facultas qua percipimus facta interna. De distinctione inter sensum internum et conscientiam.

400

§ II. An sensus internus sit verax?

THESIS I. *Veracitas sensus interni in dubium revocari nequit, nam negatio hujus veracitatis implicat contradictionem.* 401

THESIS II. *Conscientia nequit esse falsa quoad sua immediata judicicia. Hæc enim veracitas 1º negari nequit sine contradictione, 2º argumento thesis superioris adstruitur, 3º evincitur ex eo quod objectum quod sentitur et subjectum sentiens sunt unum quid et idem.* 403

Sch. *Sensus intimi veracitas in qualibet certitudine subjectiva aliquo modo subauditur.* 403

ARTICULUS II.

De sensibus externis.

§ I. Brevis enumeratio sensuum externorum.

Sensus externi, quibus facta externa percipiuntur, sunt numero quinque, qui singuli suum proprium habent objectum. De specie sensibili sive impressa sive expressa. Sensibile triplex distinguitur: *proprium, commune, per accidens.* 404

§ II. An sensus externi sint veraces?

THESIS I. *Sensatio, ut affectio subjecti considerata, non est falsitati obnoxia. Constat ex antea probatis.* 405

THESIS II. *Sensus externi, modo sint sunt, opte dispositi ritèque adhibiti, falli nequeunt quoad perceptionem sensibilibus propriis, nam, 1º impossibile est sensum representationem non referre rem perceptam; 2º si aliter res se haberet, Deus auctor naturæ esset mendax.* 406

Cor. *Hinc falsus est Idealismus.* 407

ARTICULUS III.

De intelligentia.

THESIS I. *Præter facultates sentiendi, homo facultate superiore ornatur qua percipit intelligibilia. Id experientia constat.* 407

De discrimine inter rationem et intellectum. 408

§ I. De intellectu.

Quid est intellectus? De diversis generibus judiciorum. 409

THESIS I. *Intellectus, dum efformat simplices conceptus,*

per se non est falsitati obnoxius. Conceptus enim objecto assimilis esse nequit. 440

THESIS II. *Intellectus etiam in suis judiciis immediatis falli nequit; nequit enim proferre id quod non est in objecto quominus error in sensibilem perceptionem, aut simplicem apprehensionem refundatur.* 440

§ II. De ratione.

Ratio est facultas ratiocinandi, et extendit ad hujus facultatis exercitium nonnulla prærequiruntur cognitiones. 441

THESIS I. *Ratiocinium præmissis veris constans et ad legitimam normam exactum, falsum esse nequit, nam conclusio in præmissis contineri debet.* 442

THESIS II. *Mens præmissis assentiens conclusioni assentire debet, nam in primo assensu alter implicitè includitur.* 442

Sch. *Conditiones requisitæ ut mens conclusio assensum det.* 442

ARTICULUS IV.

De auctoritate.

Testimonium, quo facta a nobis sive loco sive tempore remota attingere possumus, est declaratio qua testis rem sibi notam refert. *De teste, fide et auctoritate.* 443

Testimonium dividitur 1º ratione testis in *divinum et humanum*, 2º ratione materiae in *dogmaticum et historicum*. 443

Testis est immediatus vel mediatas. 444

§ I. De testimonio immediato.

I. De necessitate testimonii immediati.

THESIS I. *Testimonium dogmaticum pro rudibus est unicum medium cognoscendi; caret enim aliis mediis.* 444

THESIS II. *Fides historica est homini prorsus necessaria, nam est unicum medium cognoscendi 1º facta præterita, 2º facta cœvæ quæ in remotis contingunt regionibus, 3º multas veritates experimentales scitu necessaria.* 445

II. De veracitate testimonii immediati.

Ad veracitatem testimonii requiritur, ut testes 4º certam habeant scientiam, 2º sint veraces. Hinc auctoritas fidei supernaturalis summa est. 445

Testimonium dogmaticum humanum per se non est infallibile. 446

THESIS I. *Testimonium humanum, etsi non plenam habeat auctoritatem, tamen in vita usura est prudens agendi et iudicandi norma, nam 1º plerumque non fallit, 2º est homini prorsus necessarium.*

THESIS II. *Testimonium historicum in quibusdam adjunctis omnem formidinem erroris excludit, et certitudinem propriè dictam gignit. Rtenim aliquando de scientia et veriloquio testium certissimè constat.*

Cor. In quibusdam adjunctis testes pauci hanc certitudinem pariunt.

Sch. Illud testimonium certitudinem moralem gignit.

De sensu naturæ communi.

THESIS III. *Consensus communis nec semper nec in omnibus est auctoritas infallibilis. Constat ex facto.*

THESIS IV. *Judicia hæc communia et practica, quæ a sensu communi dimanant, nequeunt esse falsa. Etenim ab ipsa natura rationali, prout est in omnibus, proficiuntur. Sensus naturæ communis non est facultas diversa ab intelligentia. Quædam judicia communia a primitiva traditione repetenda sunt.*

§ II. De testimonio mediato seu de historia et traditione.

I. De traditione.

Traditio, quæ est continuata successio testium memoriam facti ore transmittentium, est vera quando testes non sunt decepti nec deceptores.

Ad hoc requiritur ut si *ampla, uniformis, constans, et ex parte facti, illustris.*

Monumenta traditionem optimè confirmant.

II. De historia.

Testimonium historicum semper mediatum est.

Ad historiam auctoritatem requiritur 1º ut sit vera, et 2º non interpolata.

Ut de veracitate *primi testimonii* constet, requiritur 1º ut factum sit sive absolute sive relative possibile, 2º ut de narrantis scientia et probitate nulla moveri possit dubitatio.

Ut de veracitate *testimonii actualis* constet, requiritur ex parte libri 1º authenticitas, 2º integritas. *Auctoritas* argumento sive intrinseco sive extrinseco probatur: *integritas* sive autographi exhibitione sive codicum collatione.

De fonte immediato, mediato, primario. 424
Scholium. De Hermeneutica et arte critica. 425

ARTICULUS V.

De scepticismo.

Scepticismus, qui negat idoneitatem mediolorum nostrorum ad veritatem capessendam, dividitur in universalem et particularem. 425

§ I. De dubitatione Cartesianæ.

I. Exponitur dubitatio Cartesianæ.

Ad repellenda omnia præjudicia, semel in vita de omnibus dubitare debemus; tali modo peracta omnium cognitionum eversione ad conscientiam nos convertere debemus ut totum ædificium cognitionum reedificemus. 426

Primum factum conscientiæ: *cogito, ex quo inferitur effatum: cogito, ergo sum.* 426

Analysis hujus principii hoc alterum exhibet principium: *quidquid continetur in idea clara et distincta, verum est.* 427

Secundum factum conscientiæ: *Habeo ideam Dei.* Porro hæc idea includit existentiam notionem: Ergo Deus existit. 427

Sed Deus existens debet esse verax. Ergo nostras facultates naturales sunt veraces. 427

II. Quid sentiendum est de hac methodo.

THESIS. *Methodica dubitatio suo muneris est impar, atque in circuitum vitiosum impingit. In pars indè patet quod rejecta rationis veracitate, nullum confitari potest ratiocinium. 2ª pars veritas liquet, nam Cartesius probat veracitatem veritatum per Dei veracitatem, et vicissim.* 427

§ II. De vera dubitatione seu de scepticismo proprio dicto.

THESIS I. *Universalis dubitatio physico repugnat, nam 1º naturam hominis spoliare vult, nec non 2º perpetuè sibi contradicit.* 429

THESIS II. *Cum vero pyrrhonicus qui se in omnibus scepticum esse profitetur, disputari nequit, siquidem 1º nihil certum habet, 2º ratiocinio vim denegat.* 429

THESIS III. *Universalis dubitatio intrinsecam incidit contradictionem.* Etenim 1° praxis theoretam respicit; 2° dogmatismum affirmat ipsum impugnando. 430
Cor. Philosophia ab aliqua affirmatione per se indubium initium sumere debet. 430
De veritatibus primitiis et de valore objectivo idearum. 431

CAPUT III.

DE VERITATIS CRITERIO.

Criterium dicitur illud medium iudicandi quod de veritatis possessione nos certos reddit. Duplex distinguitur criterium: nempe, criterium per quod, et criterium secundum quod. De hoc secundo agitur. 431

ARTICULUS I.

De falsis criteriis.

THESIS I. *Auctoritas sive humana sive divina non est unicum veritatis criterium.* Etenim I auctoritas humana 4° ab omnibus hominibus dignosci nequit, 2° (in hypothesisi) secum pugnet, 3° non nisi per aliud criterium deliniri potest. 432

II. *Auctoritas divina subaudit certam Dei 4° existentiam, 2° veracis, 3° revelantis cognitionem.* 433
Sch. Hæc doctrina est sirculus Traditionalismi. 434

THESIS II. *Ultimum veritatis criterium reponi nequit 1° in testimonio conscientie, nam conscientia actu reflexo ad sola facta interna se extendere valet; neque 2° in sensu, seu interiori animi affectu, quia hic affectus est subiectivus, variabilis, innumeris errorum causis obnoxius, etc., neque 3° in cæco naturæ instinctu, nam illud criterium (a) ceritudinem irrationabilem redderet, (b) e medio scientiam tollit, (c) plura subaudit certa.* 435

Sch. Criteria Ontologorum et Rosinianorum in Psychologia conlutabimus. 435

ARTICULUS II.

De universali veritatis criterio seu de evidentiâ.

§ I. De evidentiâ in se.

I. Quid est evidentiâ?

Evidentiâ est necessaria veritatis intelligibilitas, et exinde ad objectum intellectus proprie pertinet. 436

Evidentiâ in sensu strictè sumpta iudicium solummodo afficit. 437

II. Quotplex est evidentiâ?

Evidentiâ dividitur 4° in mediâtam et immèdiâtam, 2° in absolutam et hypotheticam, 3° in intrinsecam et extrinsecam. 437

§ II. De evidentiâ ut est criterium veritatis.

THESIS. *Evidentiâ est universale et ultimum veritatis criterium.* Etenim 1° omnem errandi formidinem excludit, 2° in eam partialia ceritudinis motiva refunduntur. 438

Scholia. 4° Intellectus per se spectatus evidentiâ reluctari nequit. 2° Evidentiâ est infallibilis. 439

CAPUT IV.

DE ERRORUM ET IGNORANTIE CAUSIS.

ARTICULUS I.

De errorum causis.

Error, qui in solo iudicio reperitur et cuius objectum est falsitas, est mentis assensus quo vel negatur conformitas eorum quæ sunt conformia, vel affirmatur identitas eorum quæ sunt difformia. 440

THESIS. *Fons primarius cujuslibet erroris est in libera voluntatis motione, nam objectum nequit intellectum movere, nisi evidens sit.* Ergo voluntas est sola causa motiva, quæ ad falsum movere possit intelligentiam. 440

Cor. De causa adæquata erroris. 440

Fontes particulares errorum sunt:

4° Præiudicium, 2° confusio idearum. (Hæc cause falsum sub specie veri exhibent.) 441

3° affectuum dominatus, 4° novitatum amor aut contradicendi prurigo, 5° voluptas et superbia, (quæ reducuntur ad influxum voluntatis in intellectum.) 441

Remedium: *sublata causa, tollitur effectus.* 442

ARTICULUS II.

De causis ignorantia.

Ignorantia, secus ac error, nullum includit assensum, vel dissensum mentis. 442

Prima iguorantiæ causa est ipsa naturalis hominis conditio.

THESIS I. *Dantur quædam veritates quæ absolute et per se rationis humanæ captum excedunt.* Etenim 1° ambitus intelligibilium per intellectionem infinitæ intelligentiæ determinabitur; porro intellectus humanus est finitus; 2° multa etiam inter naturalia sunt homini impervia. 443

THESIS II. *Verumtamen veritates, quæ sunt supra rationem, contra rationem esse dici nequeunt.* Etenim in hisce veritatibus mens sibi relicta convenientiam aut discrepantiam terminorum deprehendere non valet. Ergo. 443

THESIS III. *Veritates suprarationales, etsi per proprias rationes apprehendi et cognosci à nobis nequeant, possunt tamen per fidem et auctoritatem credi.* 443

Secunda ignorantis causa est ordo præposterus studiorum. Tertia est inmodicus notionum subtilitum contemptus, et deordinatus timor cujuslibet ratiocinii prolatis. 444

METAPHYSICA.

PROLOGUS

Metaphysica, cujus objectum sunt res aut per se aut mentis abstractione immateriales, dividitur in Generalem seu Ontologiam, et specialem. 446

Metaphysica specialis iterùm in tres dispescitur partes, quæ sunt Cosmologia, Psychologia et Theologia naturalis. 447

Ordo logicus inter tres illas partes expostulat ut Metaphysicam aggrediamur ab Ontologia: deinde gradum faciemus ad Cosmologiam, cui immediatè succedet Psychologia: ac demum de Theologia naturali ultimo loco tractabimus. 448

METAPHYSICA GENERALIS.

SEU ONTOLOGIA.

Metaphysica generalis, quæ versatur circa ens in genere, nempe circa rationes universales quæ a rebus omnibus sive corporeis sive incorporeis abstrahuntur, in quatuor capita dispescitur, 449

CAPUT I.

DE ENTE IN GENERE.

In hoc capite consideratur 4° quid sit ens in genere, 2° quid nomine essentiali intelligatur; denique in 3° articulo de duplici entis statu, nempe de existentia et possibilitate disseremus. 449

ARTICULUS I.

De conceptu entis.

I. Quid sit ens?

Ens propriè definiti non potest nec debet; sed declarare facile est quid entis nomine veniat. 449

THESIS I. *Ratio entis non est generica,* quia ad discrimen notionis genericæ, 1° non est simpliciter eadem in omnibus, suis inferioribus, 2° non differt a variis differentis specificis. 451

THESIS II. *Hæc ratio est analogæ,* quia exhibet idem nomen, eundem conceptum, cui respondent diversæ rationes entitatis. 451

Cor. In hac analogia, analogum princeps est ens infinitum. 452

II. De nihilo.

Nihilum, quod est entis negatio, dividi solet in positivum et negativum. 453

III. De divisione entis in communi.

Ens dividitur in ens reale et ens rationis. Ens reale iterum dividitur in actuale et possibile. De diversis entibus rationis. 453

ARTICULUS II.

De essentia.

I. De conceptu essentiali.

Essentia, quæ a Scholasticis *quidditas* etiam appellatur, est id quo ens aliquod constituitur. Essentia, quatenus concipitur ut principium activitatis, dicitur *natura*. 454

Essentia dividitur in physicam et metaphysicam, quæ inter se, non quoad rem sed quoad modum concipiendi, differunt. 455

II. De essentiarum cognitione.

THESIS I. *1^a Pars. Essentia rerum naturalium non sunt nobis prorsus ignota*, nam de hisce rebus notiones habemus *immutabiles*, quæ in dubium revocari nequeunt. 456

II^a Pars. At ejusmodi *essentias imperfecte cognoscimus*, nam opæ perceptionis sensibilis, quæ essentias ipsas non immediate attingit, hanc acquirimus cognitionem. 456

Sch. Intellectus essentias immediate non percipit nisi sub aliqua ratione indeterminata, v. g. entis, rei, etc. 456

III. De essentiarum dotibus.

THESIS II. *Essentia rerum sunt indivisibiles*, nam augeri vel minui nequeunt quin destruantur. 457

THESIS III. *Essentia rerum sunt immutabiles*; etenim si mutari possent, res, quas constituunt, esse possent simul quod sunt et id quod non sunt. 457

THESIS IV. *Essentia rerum sunt æterna*, nam 4° a ratione temporis prorsus præscindunt ac 2° a Deo fuerunt ab æterno cognita. 458

ARTICULUS III.

De existentia et possibilitate.

Ens generatim sumptum dividitur in ens in actu seu *existens*, et ens in potentia, seu *possibile*. 458

§ I. De existentia notione.

Existentia describi potest: *actualis rei presentia in ordine physico*. 459

Sententia enumerantur circa naturam distinctionis inter essentiam et existentiam. 459

THESIS. *Essentia actualis et producta non re sed ratione tantum differt ab existentia*. 460

Etenim dum essentia extra mentis conceptum constituitur, actu est; porro actu esse et existere idem est. 460

Schol. Fundamenta opinionis Thomistarum. 460

§ II. De ente possibili.

L. Quid et quotuplex sit possibilitas?

Possibilitas, quæ est *optitudo ad existendum*, dividitur in internam et externam. Possibilitas externa respectu causarum secundarum est vel physica vel moralis. 461

II. De impossibilitate.

Impossibile est id quod ad existentiam devenire nequit. Eodem modo dividitur atque possibilitas. 462

III. De indole possibilium.

THESIS I. *Possibile est aliquid*, nam nihilum nunquam ad existentiam devenire potest. Possibile est aliquid, non physicum sed ideale. 462

THESIS II. *Possibilia æterna sunt*. 463

IV. De possibilitatis intrinsecæ origine.

THESIS III. *Interna rerum possibilitas nec 4° a rebus in mundo existentibus, nec 2° ab intellectu nostro pendet*, nam (4^a pars) æterna a temporaneo pendere nequit, atque (2^a pars) intellectus noster possibilitatem mutare nequit. 463

THESIS IV. *Interna rerum possibilitas non pendet a potentia divina*, nam id importaret divinæ potentia limitationem. 463

THESIS V. *Interna rerum possibilitas non pendet a divina voluntate*, nam nihil volitum quin præcognitum. 464

THESIS VI. *Intrinseca possibilitas et impossibilitas ex ipsis rerum essentis emergit*, nam sociabilitas idearum a sociabilitate rerum dimanat. 464

THESIS VII. *Omnis possibilitas vel impossibilitas a divina essentia dependet, quatenus divini intellectus objectum est*. Etenim possibilitas est ipsa essentia divina, ut exemplar rerum creabilium et exinde ut cognita. 464

CAPUT II.

DE AFFECTIONIBUS COMMUNIBUS ENTIS IN GENERE.

Affectiones communes, quæ sunt numero tres, unitas, veritas et bonitas, ab ente realiter non distinguuntur. 465

ARTICULUS I.

De unitate et multitudine.

Unum, cui apponitur multitudo, est *ens quatenus indivisum in se*. 466

Unitas dividitur in transcendentalem, individuaalem et formalem 466

§ I. De unitate transcendentali.

I. De unitate.

Unitas transcendentalis quatuor habet gradus : 4° unitatem perfectissimam, 2° unitatem compositionis, 3° unitatem artificialem, 4° unitatem aggregationis. 466

II. De multitudinē et numero.

Multitudinis et numeri notio. De unitate mathematica. 467

§ II. De unitate individuali.

Individuum est id quod in plura talia, quale ipsum est, dici non potest. 468

Varie sententiæ circa naturam principii individuationis. 468

§ III. De unitate formali.

Duplex unitas formalis, nempe strictè formalis et universalis. 468

Unitas strictè formalis ab unitate individuali re non differt, nam in individuo concipitur. 469

ARTICULUS II.

De veritate et falsitate ontologica.

§ I. De veritate.

Veritas est ipsa rerum entitas prout dicit ordinem conformitatis ad intellectum. 469

Hæc veritas rerum dicitur transcendentalis aut metaphysica. 469

THESIS I. *Per se et absolute res veræ sunt per ordinem ad intellectum dicuntur*, nam ille est ipsius artificis intellectus. 470

THESIS II. *Res naturales veræ etiam dicuntur per ordinem ad intellectum creatum, sed secundariò et per accidens*. Dari potest adæquatio inter res naturales et intellectum creatum; sed hæc adæquatio rerum naturalium veritatem non constituit. 470

Cor. I. Intellectus divinus est mensura rerum. 470

Cor. II. Res naturales sunt mensura intellectus creati ens cognoscentis. 471

§ II. De falsitate.

Falsitas est difformitas rei ab intellectu. 474

ARTICULUS III.

De bonitate et malo.

§ I. De bonitate.

Bonum est ens quatenus alicui convenit. Dividitur 4° in verum et apparens, 2° in bonum per se et bonum per accidens, 3° in bonum honestum, utile et delectabile. 472

THESIS I. *Omne ens est bonum, sive secundum se, sive alteri*, nam 1° semper suam habet perfectionem (sive bonitatem) essentialem, 2° aliquid alteri semper conferre potest. 473

THESIS II. *Bonum est diffusivum sui*, nam habere potest rationem finis, qui amabilia reddit media. 473

§ II. De malo.

I. Quid et quotuplex est malum.

Malum est carentia perfectionis convenientis, et exinde, quæ tale, non appetibile. Dividitur 4° in physicum et morale, 2° in absolutum et revelativum, 3° in malum culpæ et malum pœnæ. 474

II. De origine mali.

Malum considerari potest materialiter et formaliter. THESIS I. *Malum non est nisi in subjecto bono*, nam carentia perfectionis debitæ non potest concipi nisi in aliquo ente. 475

THESIS II. *Bonum est causa efficiens mali*. Etenim perfectio debitæ non potest removeri nisi per actionem alicujus entis. 475

THESIS III. *Bonum, non per se, sed per accidens, est causa mali*, nam defectus seu carentia non venit ex efficientia causæ, sed ex ejus debilitate seu per accidens. 475

Sch. Argumenta etiam causis liberis applicantur. 476

APPENDIX AD CAPUT II.

DE ORDINE, PULCHRITUDINE ET SUBLIMI.

I. De ordine.

Ordo, qui est dispositio plurium ad unum aliquod efficiendum, dividi potest 1° in staticum et dynamicum, 2° in universalem et particularem, 3° in verum et apparentem.

176

II. De pulchritudine.

Pulchritudo est quaedam unitas in multitudine et varietate. Dividitur 1° in idealem et realem, 2° in physicam, intellectualem et moralem.

177

III. De sublimi.

Sublime est id quod aliquod exhibet intuentis facultatem longe excedens. Differt a pulchro.

179

CAPUT III.

DE SUPREMIS ENTIUM GENERIBUS SEU DE CATEGORIIS.

Disputatio de categoriis ad Logicam et ad Metaphysicam simul pertinet. De iis dumtaxat hic tractabimus quæ metaphysicis sunt actu utiles.

179

ARTICULUS I.

De substantiâ et accidente.

§ I. De substantia.

I. De conceptu substantiæ et accidentis.

Substantia est *ens per se stans*, seu non indigens alia re, cui inhercat tanquam subjecto. Accidentis est *ens alteri inherens*. Substantia et accidens analogicè conveniunt in ratione entis.

180

THESIS I. *Conceptus substantiæ non est arbitrarius et merum mentis figmentum*, nam ipsa experientia id indubiè demonstrat.

181

Sch. Non semper cognoscimus quid intrinsecè substantiam constituat, licèt verè eam percipiamus.

182

II. De divisione substantiæ.

Substantia dividitur 1° in primam et secundam, 2° in simplicem et compositam, 3° in completam et incompletam.

182

§ II. De supposito et persona.

I. De conceptu suppositi et personæ.

Suppositum est substantia singularis, quæ per se in quodam quodam est atque completum. Persona est suppositum naturæ rationalis. Modus sic consistendi in se dicitur *substantia*. Eædem sunt quoad rem ac definitiones a Boetio datæ.

183

THESIS. *Suppositum est maximè per se.*

184

Cor. I. Pars alicujus totius esse nequit suppositum aut persona.

185

Cor. II. Pars omnino separata evadit totum aliquod, ac proinde suppositum. Principia applicantur mysterio incarnationis.

184

II. De distinctione inter naturam et personalitatem.

Variæ sententiæ recensentur

185

THESIS. *In aliquâ naturâ subsistente, persona et natura non re sed ratione differunt*. Nam natura singularis sine accessu alicujus realitatis fit persona; sufficit enim ut hæc natura ab alio non possideatur.

186

§ III. De accidentibus speciatim.

Accidens est *ens entis*. Accidentia sunt aut physica aut denominationes extrinsecæ.

187

THESIS. *Licèt accidens latiori sensu acceptum non necessario distinguatur a substantiâ, tamen inter accidentia physica et substantiam viget distinctio realis*, nam substantia varias patitur reales mutationes, licèt in ipsâ substantiæ ratione non sit mutatio.

188

Sch. Indè non sequitur accidens a substantiâ separari posse.

189

Accidentia sunt vel modalia vel absoluta.

189

ARTICULUS II.

De quantitate, qualitate et habitu.

§ I. De quantitate.

Quantum est id quod indivisibile est in partes, quæ separate in se permanere possunt.

190

Quantitas dividitur in quantitatem *perfectiōnis, virtutis* et *mollis* quae subdividitur in *continuum et discretam*. 491
 Ratio formalis quantitatis stat in extensione partium extra partes, non quidem in ordine *ad locum*, sed in ordine *ad se*. 491

§ II. De qualitate.

Qualitas est accidens substantiam complens ac perficiens. Perficit vel esse, vel operationem substantiae. 492

§ III. De potentia et praesertim de habitu.

I. De potentia.

Potentia est principium alicujus operationis. Potentia est vel objectiva, vel subjectiva, quae subdividi solet in activam et passivam. 493

Diversitas potentialium ex diversitate actuum dimanat, dum actuum diversitas ex obiectorum diversitate provenit. 494

II. De habitu.

De conceptu et subjecto habitus, qui ratione *subjecti* in quo est dividitur in moralem et intellectivum, ratione *causae* in infusum et acquisitum. 494

De habitibus naturalibus. — Habitus praeterea dividitur in practicum et speculativum, in virtutem et non virtutem. 496

ARTICULUS III.

De relatione.

§ I. De relatione.

I. Quid sit relatio?

Relatio est *habitus unius ad aliud*. Hinc ad relationem tria requiruntur: subjectum, terminus et fundamentum seu causa relationis 497

Thesis. Relatio a suo fundamento non re, sed ratione distincta distinguitur, nam posito fundamento statim exsurgit relatio. 497

II. Quotplex sit relatio?

Relatio dividitur 1° in realem et logicam, 2° in praedicamentalem et transcendentalem. 498

De relationibus originis. Praeterea relatio dividitur in mutuum, et non mutuum, in relationem secundum dici et secundum esse. 499

III. De conditionibus requisitis ut relatio sit realis.

Quatuor enumerantur conditiones quarum idoneitas adstruitur. Si aliquam earum intelligentia supplet, relatio evadit logica. 200

Thesis. Existunt in rerum naturā relationes reales; id experientia constat. 201

§ II. De identitate, et distinctione.

I. De identitate.

Identitas, quae est *unitas distinctorum*, potest esse relatio realis vel logica; id ostenditur. 201

Ex diversitate fundamenti identitatis exsurgit diversa identitas, quae indè dividitur in genericam, specificam et numericam. 203

II. De distinctione.

Distinctio est *quandam carentia unitatis inter plura*. Dicitur in distinctionem realem et distinctionem rationis. 203

De distinctione reali. Dividitur in adequatam et inadadequatam, in realem majorem et realem minorem. De distinctione virtuali absolute loquendo et in sensu Thomistarum. Distinctio formalis actualis Schotistarum. 204

De distinctione rationis. Dividi solet in majorem, minorem et minimam, in relationem rationis ratiocinatae relationem et rationis ratiocinantis. 205

Distinctio rationis ratiocinatae a nonnullis perperam dividitur in formalem et virtualem. 206

CAPUT IV.

DE CAUSIS.

De causis in genere.

Vox *causa* sumi potest *generalissimè, strictius et propriè*. Causa a principio differt quatenus illud simpliciter importat *habitudinem unius ab alio*, dum illa *influxum realem in effectum* exquirat. 207

Principium respectu principii est prius vel tempore vel natura, vel origine. 207

Causa est principium quod *influxu suo determinat aliud sibi insufficientem ad existendum*. 208

Causa dividitur in materialem, formalem, efficientem et finalem. 208

ARTICULUS I.

De causa efficiente.

I. Quid et quotuplex sit causa efficiens?

Causa efficiens est id a quo aliquid fit. Actualis influxus causæ in effectum est causalitatis. — De conditionibus requisitis ad agendum. 208

Causa efficiens dividitur 1° in physicam et moralem, 2° in principalem et instrumentalem, 3° in primam et secundam, 4° in causam per se et causam per accidens, 5° in adæquatam, et in inadæquatam, 6° in necessariam et liberam, 7° in inuocam et æquivocam, 8° in proximam et remotam. 209

II. Principia ex conceptu causæ efficientis dimanantia.

Omnnes perfectiones effectus præcontinentur formaliter, eminenter, vel virtualiter in causa. 211

Explicantur duo alia principia: 1° Modus operandi sequitur modum essendi: 2° causa causæ est causa causati. 211

III. De quibusdam erroribus contra notionem et realitatem causarum.

Juxta Lockum et Humium notio causæ aut revera non habetur aut saltem est fictitia. 211

THESIS. *Notionem causæ habemus*, nam a conscientia ipsa hæc idea clarè refertur, necnon sensus intimus testatur vires nostras activum exercere influxum in actiones, quas elicimus. 212

Sch. Notio causæ ex experientia in ordine ad rationium originem ducit. 212

De occasionalismi systemate. Rigidiores et mitiores occasionalistæ. 212

THESIS I. *Spiritus creati vera perfruantur activitate, et non sunt causæ occasionales*, quod constat tum conscientia testimonio, tum argumento apagogico. 213

THESIS II. *Corpora etiam aliquæ fruuntur activitate*, quod etiam constat experientia sicut et ex absurdis consequentiæ systematis occasionalistarum. 213

IV. De concursu causæ primæ cum causis secundis.

Concursus, qui est cooperatio unius agentis cum alio agente, dividitur 4° in mediatum et immediatum, 2° in negativum et positivum, 3° in physicum et moralem, 4° in simultaneum et prævium. 214

THESIS I. *Deus per se et immediatè inluit in omnem actionem creaturæ*, nam causa secunda a prima pendet quoad operationem, ideo quia pendet quoad esse. 215

Cor. Deus concurrens mediatè et immediatè. 215

THESIS II. *Concursus Dei fit per modum actionis, imò est ipsa causæ secundæ actio quatenus a Deo procedit*. Etenim, 1° in actione causæ secundæ includitur, ac proinde est aliquid ad sum terminum tendens, seu ad modum actionis: 2° est ipsa actio, quæ respectu causæ primæ et secundæ est numero unica. 216

Cor. Utraque causæ est totalis. 216

De præmotione Thomistarum, Thomistæ docent Deum physicè præmovere actiones creaturarum sive necessarias sive liberas per quamdam applicationem physicam et realem ad agendum. Hinc celebris hæc præmotio seu prædeterminatio. 217

THESIS. *Sin minus certò, saltem probabilius, præmotio physica quoad actiones liberas non est admittenda*, nam 1° est inutilis, 2° libertati nociva, 3° Dei sanctitati detrahit. Thomistarum responsa. 218

ARTICULUS II.

De causæ finali.

I. De notione causæ finalis.

Finis est id propter quod aliquid fit. 219

THESIS I. *Finis est vera et propriè dicta causæ*, nam finis verè movet agens ad operandum. 219

THESIS II. *Omne agens agit propter finem*, nam agens semper aliquid habet in quod tendit per suam actionem. 219

THESIS III. *Finis in ordine causarum est prima, non tamen ut terminans, sed ut movens*. 1° Subtracto fine agens non operatur, 2° finis, ut terminans, non est vera causæ. 220

THESIS IV. *Qui vult finem velle debet media*, nam repellere media sine quibus finis attingi nequit, idem est ac repellere ipsum finem. 220

II. De variis divisionibus causæ finalis.

Dividitur finis 4° in objectivum et formalem: 2° in finem qui et finem cui, 3° in finem operis et finem operantis, 4° in proximum, intermedium et ultimum. 220

Quod est primum in intentione est ultimum in executione. Intentio enim versatur circa finem et media; porro agens media vult propter finem dum in executione non nisi per media finem adipiscitur. Ergo. 222

ARTICULUS III.

De causa formali et materiali.

I. De materia.

Materia est id ex quo aliquid fit. Dividitur 4° in materiam ex qua, in qua, circa quam, 2° in materiam primam et secundam. Materia prima subjectum primum etiam dicitur. 222

THESIS. *Materia rationem habet veræ causæ*, nam influit in productionem effectus. 223

Sch. Materia non est vera causa respectu formæ ab ipsa non eductæ. 223

De causalitate materiæ et formæ. 223

II. De forma.

Forma est id per quod aliquid fit. Forma est intrinseca vel extrinseca, artificialis vel naturalis, substantialis vel accidentalis, metaphysica vel analogica. 223

THESIS. *Forma saltem physica, est causæ propriè dictæ*, nam dat alicui ut sit tale ens. 224

III. De causâ exemplari.

Exemplar est conceptus objectivus in cuius similitudinem fit aliquid opus ex intentione operantis. Dividitur exemplar in internum et externum. 225

THESIS. *Exemplar est veræ causæ*, nam ars ad opera artificialia concurrens. 226

CAPUT V.

DE ENTIUM PERFECTIONIBUS.

Perfectio est id quod ens aliquo modo complet. Perfectio est vel totalis vel partialis. 226

Perfectio totalis dividitur in absolutam vel relativam, quæ est vel major vel minor sive *intensive* vel *extensive*. 226

Perfectio partialis est vel simplex vel mixta. 226

ARTICULUS I.

De entium perfectionibus quoad realitatem.

§ I. De composito et simplici.

I. De composito.

Compositum est id quod ex pluribus constat simul junctis. Dividitur in realem seu physicam, et logicam seu metaphysicam. 227

II. De simplici.

Simplex quod composito opponitur, per ejus negationem definitur. 228

Simplicitas potest considerari vel absolute vel in aliquo genere. 228

Simplex ab inextenso differt. 228

THESIS. *Notio simplicis merè negativa non est*, nam ab aliquo ente excludit compositionem. 229

§ II. De finito et infinito.

Finitum est id quod limites habet. Infinitum idem est ac limitis expers. 229

Notio limitis est ex parte positiva et ex parte negativa. 229

Finitum sumi potest in aliquo genere, vel simpliciter. 229

De infinito et indefinito. 229

THESIS I. *Infinitum actu nequit quocumque modo mensurari*, non mensuratio est successiva applicatio unitatis finite et exinde mensuratum rationem finiti semper habet. 230

Cor. Ergo infinitum non habetur per continuum finiti additionem. 230

THESIS II. *Differentia inter finitum et indefinitum esse non potest aliquid finitum*, nam secus due quantitates finite infinitum æquarent. 230

THESIS III. *Multitudo actu infinita repugnat*, nam cumulus unitatum infinitus quibus coalesceret, seu numerus infinitus nonnisi unitate differret a numero immediatè precedenti et finito. 230

Cor. Repugnat extensio actualis infinita. 231

THESIS IV. *Notio finiti non fundatur in prævia infiniti notione*, nam facilitè aliter obtineri potest. 231

Sch. Causa ob quam adversarii in errore versantur. 232

ARTICULUS II.

De entium perfectionibus quoad modum existendi.

§ I. De notione entis necessariæ et contingentis.

Necessarium est id quod est, et non potest non esse; contingens est id quod potest esse et non esse. Triplex necessitas et contingentia: logica, physica et metaphysica. Necessitas metaphysica iterum triplex est quoad essentialiam, quoad existentiam et quoad operationem. Idem dicendum de contingentia metaphysica. 233

Necessitas metaphysica rursus dividitur in simplicem et secundum quid. 233

Thesis I. *Necessitas metaphysica absolutè seu simpliciter sumpta, soli Deo concevit*, nam Deo soli repugnat quælibet contingentia. 234

Thesis II. *Omne contingens existere nequit, nisi ab aliqua causa producatur*; intrinseco enim non determinatur ad existendum; ergo extrinseco ergo determinatione. 234

Sch. Contingens actu existens inferre potest sive per corruptionem sive per annihilationem. 234

Thesis III. *Quodlibet ens præter Deum, est vel contingens vel necessarium necessitate secundum quid*. 1° Non sunt absolutè necessaria (Th. I.) 2° Res contingentes possunt dici necessariae secundum quid, saltem quoad essentialiam. 234

Sch. Ens aliquod potest dici necessarium et contingens sub diverso respectu. 235

§ II. De notione entis mutabilis et immutabilis.

Mutatio est transitus ex uno statu se habendi in alium statum. Ad mutationem tria requiruntur: 1° terminus a quo, 2° terminus ad quem, 3° utriusque subjectum. Ens necessarium non est mutationi obnoxium 235

Mutabilitas dividitur in intrinsecam et extrinsecam; præterea una cum immutabilitate considerari potest quoad essentialiam, existentiam et operationem. 235

Ens, quod mutationem non subit, dicitur sibi identicum, sive absolutè sive relativè, pro ratione qua mutationem excludit. 235

§ III. De notione entis æterni, æviternei et temporanei.

Æternitas, ævum et tempus sunt diversæ species durationis, quæ est *perseverantia rei cujuslibet in suo esse*. Duratio dividitur in creatam et incretam, quæ subdividitur in ævum et tempus. 236

I. De æternitate

Æternitas a Boetio definitur: *interminabilis vitæ tota simul et perfecta possessio*. 236

Hinc in æternitate non reperitur neque transcriptum neque futurum. 236

Ergo quando Deo tribuuntur præteritum et futurum, id duntaxat intelligi potest de realis existentie affirmatione, quam continent hi conceptus. 237

Æternitas tota simul coexistit cuilibet tempori et omnibus temporibus. 237

II. De ævitermitate.

Duratio creata permanens immutabiliter natura sua dicitur ævum; vox illa ex usu Theologorum sumitur pro duratione rerum incorruptibilium. 237

Ævitermitas definiendi solet: duratio permanens et incorruptibilis ab intrinseco. Hinc partim cum æternitate et partim cum tempore convenit. 237

Tamen non constat inter omnes doctores Scholæ ævum esse durationem permanentem. 238

III. De tempore.

Tempus est duratio cum successione. Definitur ab Aristotele: *mensura motus secundum prius et posterius*. 238

Thesis I. *Tempus non realiter distinguitur a re durate, sed ratione tantum*. 239

1^a pars. Hoc ipso quod res producitur et conservatur, durat vel instanti vel tempore. 239

2^a pars. Conceptus temporis non est idem atque conceptus existentie. Ergo. 239

Thesis II. *Tempus intrinsecum non realiter distinguitur a motu rerum*, nam 1° ab ipso separari nequit, 2° in diversis subjectis motus et duratio esse nequeunt, 3° unum ab altero non producitur. Ergo nullum fundamentum distinctionis realis. 240

Cor. Tempus reale est quid continuum. 240

Sch. Quum tempus a rebus mutabilibus præscindit, nihil aliud est quam possibilitas successionis: tunc dicitur tempus possibile seu absolutum. 240

FINIS INDICIS

VOLUMINIS PRIMI.